

A sportok királynője női szemmel

Béki Piroska – Keresztesi Katalin

Debreceni Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Debrecen
piroska.beki@gmail.com

ÖSSZEFOGLALÁS

A nemi szocializációban igen fontos szerepet játszik a közeg, melybe az egyén beleszületik, így a sportágválasztásba is. Több tanulmányon keresztül szeretnénk bemutatni azon szakágaknak a fejlődését, melyek az atlétikában nem utolsó sorban férfi privilégiumba tartoztak. A nők megjelenése a különböző maskulin versenyszámokban lehetővé tette az atlétika teljes mértékű kétneművé válását. A maskulinitás és feminitás különválása a sportban egyre jobban tűnik el és válnak a sportágak neutrálissá. Tanulmányunkban elemezzük az atlétika történetében női szemszögből bekövetkező változásokat, egyes szakágak nők számára is elérhetőségét és a képviselőik megítélését Magyarországon. Metheny 1965-ös felosztására és Bem 1974-ben megírt tanulmányára alapozva vizsgáltuk az atlétikában a női szakág elismertségét, elfogadását leginkább a férfias kategóriába tartozó szakágak esetében.

Kulcsszavak: atlétika, nemi szocializáció, sportszocializáció

SUMMARY

The media plays a very important role in the gender socialization as in the sport selection also, in which the individual is born. We want to introduce those disciplines through the development of more studies are in athletics not least, belonged to a man's privilege. The emergence of women in a variety of masculine competitions has enabled the track and field sport turned into both gender sport. The masculinity and femininity separation in sport is increasingly disappear and become neutral. In our study, we analyze the changes in women's athletics point of view of history, in some disciplines for women and the availability of representatives assessment of Hungary. We based on Metheny categorization in 1965, and Bem's study, written in 1974, and examined women's branch of track and field sports acknowledgment and acceptance focused on the masculine category.

Keywords: track and field, gender socialization, sport socialization

BEVEZETÉS

Az a tény, hogy a nők általában lassabban futnak, mint a férfiak, úgy tűnik, magától értetődő (Messner 2002). A nemi különbségeket az atlétika tanulmányozásakor miért kérdőjelezzük meg kevésbé, mint más területeken? A lehetséges ok az, hogy ezek a különbségek felfoghatók a természetes biológiai faktorok eredményeként. A serdülőkori fejlődés során a fizikai teljesítőképesség jobban fejlődik a férfiaknál, mint a nőknél. Ennek eredményeként a pubertástól kezdve a férfiak jobban teljesítenek azon motoros feladatokban, amelyek erőt vagy sebességet kívánnak (Knisel et al. 2009). Bár a biológiai tényezők részben magyarázatot adhatnak ezen nemi különbségekre, más tényezőket is be lehet vonni. Először is a nemi különbségek nem olyan fontosak, mint amilyen mértékben megjelennek: Kimutatták, hogy a nem mindössze 5%-ban befolyásolja a fizikai képességek eltérését (Eagly 1995). Másodsorban a nemi különbségek vizsgálata nem tájékoztat azok eredetéről, mely lehet természetes, de lehet környezeti is (Wood és Eagly 2012). Sőt, gyerekkoruktól kezdve a férfiak több motoros aktivitást végeznek, mint a nők (Hines 2004). Ezen túlmenően bizonyított, hogy a teljesítmény fontos pszichológiai meghatározója a nemi különbségeknek: a fiúk a lányoknál sokkal motiváltabbak abban, hogy sportoljanak (Knisel et al. 2009). Ezért, bár a természetes fizikai különbségek léteznek a nők és a férfiak között, ezek nem magyarázzák a megfigyelt sportteljesítmény- és részvételi nemi különbségeket, a pszichoszociális tényezőket is figyelembe kell venni.

Például bár a nemek közti szakadékok csökkennek (Tatem et al. 2004), a férfi világsúcsok rendszeresen magasabbak a nőieknél azon sportágakban, amelyekben erőre, gyorsaságra vagy állóképességre van szükség, mint az atlétikában (pl. 100 m: 9,58 mp a férfiaknál vs. 10,49 mp a nőknél) és az úszásban (pl. 100 m gyors: 46,91 mp a férfiaknál vs. 52,07 mp a nőknél). Ugyanakkor a férfiak nem feltétlenül érnek el jobb eredményt olyan tevékenységekben, amelyek koncentrációt, nyugalmat vagy pontosságot igényelnek. Például egy nő (Zhang Shan) nyerte 1992-ben az olimpiai trapp versenyszámot (lövészet), épp azelőtt, hogy ezt a versenyszámot szétválasztották volna. Biatlonban, jól lehet a férfiak gyorsabban síelnek, mint a nők, viszont nem teljesítenek jobban a lövészetben (Bletsou et al. 2006).

Tanulmányunk célja, hogy bemutassa egyrészt a nők lehetőségeit az atlétika világában, illetve a történelem során kialakult változásokat az atlétika sportágán keresztül vezesse végig leginkább a férfiasnak tartott területeken. Ezen rész bemutatásában egy-egy atlétanő sajtómegjelenését is bemutatjuk. Másrészt a szülői szerepet a gyermek sportba való bekapcsolódásában nemzetközi és hazai kutatásokon keresztül, illetve interjúkutatással, melyet a magyar válogatott nehéztaljáték körében végeztünk (n=6).

A NEMEK ÉS A SPORT

Míg a genderszerep-kutatások általában azt vizsgálják, hogy a nemi identitás hogyan befolyásolja a sportban való részvételt, illetve az esélyeket (Guillet et

al. 2006), addig a sztereotípiakutatások inkább arra fókuszálnak, hogyan befolyásolják a sportteljesítményt, vagy annak megítélését (Stone és McWhinnie 2008). Általában a sport férfiterületnek minősül (Riemer és Visio 2003), pontosabban azonban a tevékenységek felfoghatók férfiasnak, nőiesnek és semlegesnek. Bár eltérések előfordulhatnak – a kosárlabda vagy férfias (Matteo 1988, Hardin és Greer 2009) vagy semleges (Metheny 1965, Koivula 1995, Riemer és Visio 2003) – mégis a legtöbb sportág esetében figyelemre méltó összhangot találunk. A kifejező tevékenységeket (pl. tánc, torna) következetesen nőiesnek minősítik, a teniszt vagy az úszást neutrálisnak, és a küzdősportokat férfiasnak. Sőt, a sportágak megítélés egybecseng az egyes országok között is, beleértve az USA-t (Metheny 1965, Riemer és Visio 2003, Hardin és Greer 2009), Svédországot (Koivula 1995) és Franciaországot (Fontayne et al. 2001). A különböző életkori csoportok között is hasonló megállapítások születtek: felnőttek és egyetemisták (Koivula 1995), valamint óvodás és alsóiskolás gyerekek között is (Riemer és Visio 2003). Ez az erős konszenzus arra utal, hogy a sporttal kapcsolatos sztereotípiák és nemi szerepek erősen hasonlóak a nyugati országokban és hogy azokat a korai gyermekkorban internalizálják.

A sportok területén Koivula (1995) bemutatta, hogy a nemileg határozott személyek a férfias tevékenységeket sokkal férfiasabbnak tartják, mint mások (Hardin és Greer 2009), és a nőies tevékenységeket jobban nőiesnek. A nemileg meghatározott személyek emellett sokkal férfiasabb jellemzőket tulajdonítottak a férfias sportok résztvevőinek, és nőiesebb jellemzőket a nőies sportok résztvevőinek, mint a nemileg határozatlan személyek (Matteo 1988). Ez a kutatás vizsgálta azt is, hogy az emberek miért utasítják el a nemük számára nem megfelelő sportot.

A nemi különbségek a tevékenység típusához kapcsolódóan általánosságban jelentős különbséget mutatnak: míg egyes sportokat általában férfiak űznek, másokat szinte kizárólag nők. Franciaországban például a férfiak felülreprezentáltak a futballban (92%) vagy a rögbiben (94%) míg a nők felülreprezentáltak a tornában (78%), a táncban (98%) és a jégkorcsolyában (71%) (French Department of Sport 2000). Mindezen sajátosságok alapján el kell gondolkodni azon, hogy a sport vizsgálható-e úgy, mint férfias terület.

A nemi identitás (Guillet et al. 2006) és a sport nemi alapú tipizálása (Schmalz és Davison 2006) meghatározza az észlelt kompetenciát és szubjektív értéket. A férfiaság és a sztereotípiá jóváhagyása megmutatta, hogy az észlelt képesség közvetítő szerepén keresztül pozitívan megjósolható a nők teljesítménye a férfias tevékenységekben (Chalabaev et al. 2009). Emellett itt a figyelemre méltó bizonyíték azon mechanizmusokra, amelyeken keresztül a sztereotípiák és kulturális normák létrehozhatják a fent említett nemi különbségeket.

Olyan mechanizmus, amelyet főképp az irodalomban vizsgáltak, a szülők szocializációs hatása (Bois et al. 2002, Fredricks és Eccles 2005), ami szintén meghatározó. A szülők különböző módokon befolyásolhatják a gyermek sportbeli részvételét, beleértve a társadalmi modellezést, a gyermekük képességeinek és a sportokban való részvétele minőségének észrevételét vagy az érzelmi támogatást és pozitív sporttapasztala-

tot, amelyet a gyermeküknek adhatnak. Számos kutatás bizonyítja azt a nézetet, mely szerint a szülők szerepet játszanak a sztereotípiák és nemi szerepek saját gyermeküknek való átadásában. Például a lányok szüleivel összehasonlítva a fiúk szülei nagyobb figyelmet fordítanak gyermekük sportkompetenciájára és a sportot fontosabbnak tekintik egészen addig, hogy ellenőrzik a gyermek tényleges fizikai képességeit. Sőt, úgy tűnik a szülők kevesebb sportolási lehetőséget biztosítanak a lányoknak, mint a fiúknak (Fredricks és Eccles 2005). Bár ezek a kutatások azt mutatják, hogy a szülők fontos szerepet játszanak a nemi sztereotípiák gyerekeiknek való átadásában, más vizsgálatok nem támasztják alá ezeket az eredményeket, azt állítva, hogy a szülők szerepe sokkal összetettebb, mint gondolnánk (Babkes és Weiss 1999, Bois et al. 2002). Ugyancsak kimutatható, hogy mások a sport területén előnyben részesítik a fiúkat, nevezetesen a testnevelő tanárok. (Chalabaev et al. 2009). Ez a kutatás kimutatta, hogy a tanárok elvárásai a tanítványaik gimnasztikai teljesítményével kapcsolatosan favorizálják a fiúkat függetlenül a valós nemi különbségektől, mind kísérleti, mind természetes környezetben vizsgálva.

A nők sportbeli részvétele jelentősen nőtt az utóbbi évtizedekben. Annak ellenére, hogy ez drasztikus növekedés, a férfiak még mindig többet sportolnak, mint a nők. Ezzel kapcsolatban Messner (2002) azt javasolta, a nők a sport területén folytassák a nemi kapcsolatok hosszú ideje fennálló konzervatív kezelését. Messnernek tulajdonítják a nemi szegregáció átnevezését is „puha esszencializmussá”, egy kimondatlan hiedelemmé, mely szerint a lányok és a fiúk megérdemlik az egyenlő esélyeket, de a természet által különböznek.

Az is tény, hogy a „férfias” sportoknak nagyobb a presztízsük, mint a „nőieseknek”, sőt nem is mindig a sportteljesítmény a meghatározó egy sajtó közlésénél, hanem sok esetben a szép, esztétikus sportoló eszméje értékesebb. Ezt a hierarchiát tükrözi a férfi és női sportoknak a különböző média megjelenése is (Gál 2007).

Amikor a nők bekapcsolódtak a sportba, és olyan sportágakat választottak, amelyekben addig csak férfiak jelenléte volt jellemző, akkor nemcsak az adott sportág mozgásanyagával, hanem elsajátításának, technikájának, edzés módszereinek a nehézségeivel is meg kellett küzdeniük.

Egy férfidominanciájú, férfias értékekre épülő világban a nők megjelenése disszonánsan hangzik olyan területeken, amelyek eddig tabunak számítottak számukra, és amelyek hierarchikusan épülnek fel. Az egyes szintek megkülönböztetésének fontos eleme a teljesítmény, amely meghatározza a rendszerbe, a sportéletbe történő belépés lehetőségét és minőségét. Ez a szempontrendszer is „férfias”, és ebben a viszonyban a férfiak eredményeihez hasonlították a nők teljesítményét. Ugyanakkor a köztudatban jellemző gondolkodásmóddal is meg kellett küzdeniük, hiszen a sztereotíp nőkép nem egyeztethető a sportoló nővel (Bodnár 2005). Ehhez kapcsolódóan egy tanulmány azt is kimutatta, hogy több anya a sportokhoz kapcsolja a túlzott férfiaság sztereotípiáját, és kevesebben képzelik el a lányukat atlétának (Jacobs és Eccles 1992). A rendszer tehát fordítva is működik, éppen ezért van jelentős szerepe az apa, de leginkább az anya sportmúltjának a gyermek sportolása tekintetében.

ATLÉTIKA

Az atlétika görög eredetű szó, mely egyrészt a nehéz munkavégzésből (athlein), másrészt a küzdő (athlos) szavakból származik. Kr. e. 100 évvel olvasható volt Homérosz műveiben az Iliász és az Odüsszeiában az athlos (küzdő) kifejezés. Pindaros Kr. e. 600 évvel már a versenyzőket atlétáknak nevezi. Az atlétikát azért is nevezik minden sport alapjának, mert mozgásanyaga tartalmazza a természetes tevékenységi formákat (járás, futás, ugrás, dobás). Minden sportmozgás alapozásnál megjelennek, nem verseny jelleggel ezek a sportmozgások. Az atlétikai versenyzés viszont jóval megelőzi a görög időket. Feltételezhető, hogy az emberi civilizáció hajnalán, a nagy ókori birodalmak kialakulásának idején (3–4 ezer évvel időszámításunk előtt) már versenyszerű küzdelmeket rendeztek futásokban, ugrásokban és dobásokban. Ebben az értelemben megfogalmazhatjuk, hogy a verseny jellegű atlétika egyidős az emberi civilizáció kialakulásával (Egyiptom, Asszíria, Babilónia, Perzsa birodalom) (Koltai 1980). Az első dokumentált információk az atlétikáról az antik görög játékokról származnak Kr. e. 776-ból, majd később folyamatosan rögzítették az olimpiai versenyszámokat az utókor számára. Verseny-

számok az olimpián: stadionfutás (Kr. e. 776), diaolus (Kr. e. 724), dolichos (Kr. e. 720), gerelyhajítás, diszkoszvetés, pentatlon, távolugrás (Kr. e. 708), hoplitodromos (Kr. e. 520). Kelta játékokat minden év augusztusában rendezték meg, melynek részei: (Lugnas Games – Kr. e. 829) Teltow, magasugrás, rúdugrás, kődobás, kalapácsvetés, gerelyhajítás.

A magyar atlétika képviselői 24 olimpiai játékon vettek részt az eddig hivatalosan számozott 29-ből (ténylegesen csak 26 verseny megrendezésére került sor, hiszen 1916-ban, 1940-ben és 1944-ben a játékokat nem rendezték meg). A magyar atléták összesen 39 érmet gyűjtöttek (9 arany, 13 ezüst és 17 bronz). Férfiak: 33 érem 16 számból, nők: hat érem öt számból.

Az 1. táblázatban láthatóak a hivatalos versenyszámok, melyeket nőknek és férfiaknak rendeznek. Az első sorban a futószámok találhatóak (13 férfi és 13 női), majd a gyaloglás (két férfi és egy női), az ugrások (négy férfi és négy női), a dobások (négy férfi és négy női), és a sort a vegyes versenyszámok zárják.

A versenyszámok tekintetében a nők az olimpiai játékok történelme során folyamatosan kezdtek el bekapcsolódni a férfiak számára fenntartott területekre, melyet a 2. táblázatban mutatunk be.

1. táblázat

Az atlétika olimpiai versenyszámjai

Hivatalos versenyszámok(1)	Férfi(2)	Női(3)
Futószámok(4)	100 m, 200 m, 400 m, 800 m, 1500 m, 5000 m, 10 000 m, 4×100 m váltó(9), 4×400 m váltó(10), maraton(11), 110 m gát(12), 400 m gát(13), 3000 m akadály(14)	100 m, 200 m, 400 m, 800 m, 1500 m, 5000 m, 10 000 m, 4×100 m váltó(9), 4×400 m váltó(10), maraton(11), 110 m gát(12), 400 m gát(13), 3000 m akadály(14)
Gyaloglószámok(5)	20 km-es és 50 km-es gyaloglás(15)	20 km-es gyaloglás(16)
Ugrószámok(6)	magasugrás(17), rúdugrás(18), távolugrás(19), hármassugrás(20)	magasugrás(17), rúdugrás(18), távolugrás(19), hármassugrás(20)
Dobószámok(7)	súlylökés(21), diszkoszvetés(22), kalapácsvetés(23), gerelyhajítás(24)	súlylökés(21), diszkoszvetés(22), kalapácsvetés(23), gerelyhajítás(24)
Vegyes számok(8)	tízpróba(25)	hétpróba(26)

Table 1: Athletic events at the Olympic Games

Official track and field events(1), Male(2), Female(3), Running track(4), Walking track(5), Junping track(6), Throwing track(7), Mixed track(8), 4×100 metres relay(9), 4×400 metres relay(10), Marathon(11), 110 metres hurdles(12), 400 metres hurdles(13), 3000 metres steeplechase(14), 20 and 50 kilometres race walk(15), 20 kilometres race walk(16), High jump(17), Pole vault(18), Long jump(19), Triple jump(20), Shot-put(21), Discus throw(22), Hammer throw(23), Javelin throw(24), Dekathlon(25), Heptathlon(26)

2. táblázat

A női versenyszámok bevezetése az olimpiai játékok programjaiba

Bevezetés éve(1)	Új női versenyszámok(2)	Darabszám(3)
1928	(4): 100 m síkfutás, 800 m síkfutás, 4×100 m váltófutás, magasugrás, diszkoszvetés	5
1932	(5): 80 m gátfutás, gerelyhajítás	2
1948	(6): 200 m síkfutás, távolugrás, súlylökés	3
1964	(7): 400 m síkfutás, összetett verseny	2
1972	(8): 1500 m síkfutás, 4×400 m váltófutás	2
1988	(9): 10 000 m síkfutás	1
1992	(10): 20 km-es gyaloglás	1
1996	(11): 5000 m síkfutás, hármassugrás	2
2000	(12): rúdugrás, kalapácsvetés	2
2008	(13): 3000 m akadályfutás	1

Table 2: Introducing female track and field competitions into the Olympic Games programs

Year of introduction(1), New female track and field competitions(2), Number(3), 100, 800 metres run, 4×100 metres relay, high jump, discus throw(4), 80 metres hurdles, javelin throw(5), 200 metres run, long jump, shot-put(6), 400 metres run, mixed track(7), 1500 metres run, 4×400 metres relay(8), 10 km run(9), 20 km race walk(10), 5000 metres run, triple jump(11), Pole vault, hammer throw(12), 3000 metres steeplechase(13)

Kiemelkedő eredménynek tartjuk a rúdugrás és a kalapácsvetés női versenyszámainak elismerését, bevezetését az olimpiai versenyszámok közé. Mindkettőt tradicionálisan férfias számnak ítélik meg, mégis a nők 2000-ben kapcsolódhattak be a számokkal, és olimpiai bajnokokat is avathattak.

Botrányhősök

Florence Griffith Joyner

A világhírű futónő nemcsak szépsége, de világcúcса miatt is vált a média kiemelkedő alakjává. Az 1988-as olimpia legnagyobb hőse bejelentette, hogy visszavonul. Azt nyilatkozta, hogy nagyon nehéz döntés volt ez számára, mert ő az atlétika szerelmese. 30 éves korában karrierje csúcspontján abbahagyta a versenyzést. Sokak által vitatott csúcса azóta is megdönthetetlen. Egyesek azt állítják, hogy ez a csúcс csak úgy született, hogy nem voltak versenydőszakon kívüli doppingellenőrzések, így olyan eredmények is születhettek, amik ma már képtelenségnek számítanak. Másrészről kiemelkedő teljesítménye irigylésre méltó és ezzel nyíltan beírta magát az atlétika történelmébe (*1. ábra*) (Net1).

1. ábra: Florence Griffith Joyner



Forrás: Net2

Figure 1: Florence Griffith Joyner

Source: Net2

Kratichvilova Jarmila

Az atlétanő az 1983-as világrekord beállítója 800 méteren. Testi felépítését, izomzatát erőteljesen férfiasnak találta a közvélemény. Egy amerikai orvos, Leroy Perry így fogalmazott: „*Soha nem láttam még olyan női testet, mint az övé. Biológiaiilag sokkal inkább ha-*

sonlít egy férfira, mint egy nőre. Ezek az izmok pedig valószínűleg nem a súlyemelésből születtek.” (Net1). Szintén a doppingra gyanakodtak a szakértők, de bizonyítani nem tudták. Edzője a kemény edzőmunka és a jó testi felépítéssel indokolta a futó izomzatának felépítését (*2. ábra*). Az ő világcúcса az, amit még a mai napig sem tudtak megdönteni, tehát a legrégebben felállított olyan világcúcс, amely még ma is érvényben van.



2. ábra: Kratichvilova Jarmila

Forrás: Net3

Figure 2: Kratichvilova Jarmila

Source: Net3

Az atlétika olimpiai futószámai közül a 800 méteres síkfutás azért is érdekes, mert az 1928-ban Amszterdamban megrendezett olimpián a döntőben egy futónő a célba érkezés után rosszul lett, elájult, ami a közönségre olyan hatással volt, hogy levették 32 évre az női olimpiai futószámok közül.

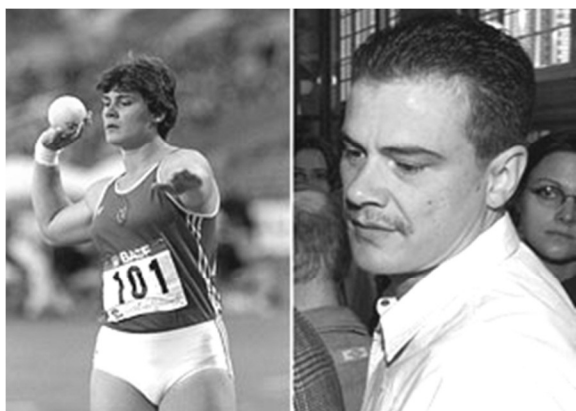
Heidi Krieger

Az 1986-os Európa-bajnokságon a német súlylökő nő világcúcсot lökött. Azóta már valószínűleg a férfi nemi doppingok hatására olyan elváltozások keletkeztek a testén, hogy már férfiként éli életét, átoperáltatta magát Andreas-szá (*3. ábra*). Világcúcсát egy évre rá, 1987-ben megdöntötte Natalya Lisovskaya akkori szovjet versenyző, 22,63 m-es eredménnyel, amelyet azóta sem tudtak megjavítani. Vajon miért? Itt felvethető az akkor doppingkontroll és a mai ellenőrzések rendszerének összehasonlítása és fejlődése is.

Caster Semenya

A jamaicai sztár 21,74-es egyéni csúcсot futott 200 méteres síkfutásban, de ez csak a világ 7. legjobb eredménye négy évtizeddel Florence Griffith Joyner 1988-as (21,34 mp-es) világrekordja után. A 18 éves atlétanő azért került az újságok címlapjára először, mert világbajnok lett Berlinben 800 méteres síkfutásban, másodszor pedig, mert botrányhős lett férfias (vagy esetleg valóban az?) alakja miatt (*4. ábra*).

3. ábra: Heidi Krieger



Forrás: Net4

Figure 3: Heidi Krieger

Source: Net4

4. ábra: Caster Semenya



Forrás: Net1

Figure 4: Caster Semenya

Source: Net1

Nem zárható ki, hogy a sportolónőről csak az edzések miatt tűnt el a zsírszövet és növesztett férfias izmokat, mint ahogy az sem, hogy hormon alapú dopping-szerek következtében nyert ilyen külsőt. Ezt családja azzal cáfolja, hogy már gyerekkorában is csúfolták fiús kinézetéért. A sportolónő tehát nőnek született, és a mai napig is az, annak ellenére, hogy nemrég feleségül vette barátját.

Nemi vizsgálatok

Pár évtizede még egyszerűbb lett volna eldönteni a „férfi vagy nő” kérdést, az orvostudomány fejlődésének köszönhetően azonban ma már egyéb választási lehetősége van a sportolónak. Szokatlan kromoszómavariációk, transzszexualitás vagy interszexualitás is állhatnak az állítólagos születési nemmel ellentétben, vagy épp nem nemspecifikus külső testi jegyek hátterében, ezek pedig megnehezítik meghatározni a ki-kik megállapítását (Gál és Farkas 2016). A világcúcsok elmaradása is fokozatosan arra sarkallja a versenyzőket, hogy a jobb eredmény érdekében mindent megtegyenek, másrészt a pénzdíjak is arra motiválják őket, hogy csúcsot döntsenek. „*Mindenki a világrekordokra hajt, de a férfiaknak jut az összes reflektorfény, mert az ő világcúcsaik megdönthetőek. Mi nem részesülünk ebben a luxusban.*” – nyilatkozta Veronica Campbell-Brown, a pekingi 200 méteres síkfutás döntőjének győztese (3. táblázat).

A nem-vizsgálatot (szexvizsgálatot) a hatvanas évektől alkalmazták a nemzetközi sportvilágban először, ekkor még csak pusztán fizikai ellenőrzés zajlott, mivel egyre több sportolóról gyanították, hogy női versenyzőnek álcázott férfi. Az 1936-os olimpia negyedik helyezettje Hermann „Dora” Ratjen volt, aki férfi létére a női magasugrásban indult.

3. táblázat

Az „őskövület” női világcúcsok

A világcúcs éve(1)	Versenyszám(2)	Eredmény(3)	Versenyző(4)	Ország(5)
1988	100 m síkfutás(6)	10,49 s	Florence Griffith Joyner	USA
1988	200 m síkfutás(7)	21,34 s	Florence Griffith Joyner	USA
1985	400 m síkfutás(8)	47,60 s	Marita Koch	NDK(22)
1983	800 m síkfutás(9)	1:53,28 s	Jarmila Kratochvílová	Csehszlovákia(24)
1988	100 m gátfutás(10)	12,21 s	Jordana Donkova	Bulgária(25)
1987	magasugrás(11)	2,09 m	Sztefka Kostadinova	Bulgária(25)
1988	távolugrás(12)	7,52 m	Galina Csisztyakova	Szovjetunió(23)
1987	súlylökés(13)	22,63 m	Natalija Liszovszkaja	Szovjetunió(23)
1988	diszkoszvetés(14)	76,80 m	Gabriele Reinsch	NDK(22)
1988	gerelyhajítás(15)	80,00 m (régí típusú gerely)(20)	Petra Felke	NDK(22)
1988	hétpróba(16)	7291 pont(21)	Jackie Joyner-Kersey	USA
1985	4×100 m gátfutás(17)	41,37 s	NDK(22)	-
1988	4×400 m gátfutás(18)	3:15,47 s	Szovjetunió(23)	-
1984	4×800 m gátfutás(19)	7:50,17 s	Szovjetunió(23)	-

Forrás: Net4

Table 3: The ancient female world records

Year of the world record(1), Events(2), Result(3), Athlete(4), Country(5), 100 metres run(6), 200 metres run(7), 400 metres run(8), 800 metres run(9), 100 metres hurdles(10), High jump(11), Long jump(12), Shot-put(13), Discus throw(14), Jewel in throw(15), Heptathlon(16), 4×100 metres relay(17), 4×400 metres relay(18), 4×800 metres relay(19), Former jewel in throw(20), Point(21), DDR(22), Sovjet Union(23), Chechoslovakia(24), Bulgaria(25), Source: Net4

Büszkén írhatjuk, hogy ezen az olimpián szerezte Csák Ibolya magasugrásban az első női magyar aranyérmét. 1938-ban világcúcsot ugrott, mely élete utolsó versenyének számít- hatott nőként, hiszen egy érdekes ok folytán lebukott. Sajnos elfelejtett megbotorválni.

Akadtt olyan versenyző is (Stanislawa Walasiewicz), aki 1932-ben Los Angelesben megnyerte a 100 méteres női síkfutást, majd 1980-ban erőszakos halála után derült ki, hogy részlegesen fejlett férfigenitáliákkal is rendelkezett. A hatvanas években a férfias küllemű Press-nővérek esete váltotta ki a legnagyobb felháborodást: a súlylökő-diszkoszvető Tamara és a gátfutásban, valamint hétpróbában jeleskedő Irina mindent megnyert, amit sportágukban lehet. A vélemények megoszlottak, hogy esetleg mindkét genitáliával bíró hermafroditákról van szó, vagy férfhormon-készítményekkel túlképzelt nőkről. Annyi biztos, hogy a nemi vizsgálat 1966-os bevezetése után a nővérek eltűntek a pályákról. A Budapesti Európa Bajnokságon is megjelentek, de amikor megtudták, hogy lesz nemi vizsgálat, akkor sérülést jelentettek és hazautaztak.

Elsőként azt vizsgálták, hogy a sportolók rendelkeznek-e XX-es kromoszómákkal, majd azt is, hogy a vizsgált kromoszómák között akad-e olyan gonoszóma, amelyik csak a férfiaknál fordul elő. A két tipikus alapeset mellett számos átmenet is létezik, és az intersexuális kategóriája sokkal bővebb, mint azt korábban gondolták. Létezik XXY, XXYY, sőt XXX-es kromoszómatípus is. A lengyel Ewa Klobukowskát, aki a tokiói olimpián 4×100 méteren szerzett aranyérmét, egy számára igazoltan semmi előnyt sem nyújtó genetikai rendellenesség miatt kizárták a vizsgálat után (Magyar Narancs 2009).

Vélemények a nehézatlélikáról

Kutatásunk során előre kialakított szempontrendszer szerint interjúkat készítettünk az adott sportág magyar válogatott versenyzőivel. A kérdésekben körbe járjuk a hipotéziseinkben meghatározott témákat. Az interjúk során elhangzottakat elemezzük tanulmányunkban, mely kizárólag azokat a véleményeket tartalmazza, melyeket a hölgyek mondanak el magukról és az általuk választott sportokról.

Azt feltételeztük, hogy a nők inkább akkor kerülnek a címlapra, ha botrányhősök, és nem a teljesítményük miatt.

Azt feltételeztük, hogy a férfias sportágak női képviselőinek sztereotipikus megítélése az atlétikában nem változott

A gyermekek sportba való bekapcsolódását a sport-szocializáció, vagyis a sporttal való megismerkedés folyamata determinálja, amely ugyanakkor a nemi szocializációval is összefüggést mutat: a sport mindenkor nagyobb szerepet játszott a fiúk férfivá nevelésében, mint a lányok nővé formálásában. Ugyanakkor a tradicionális nemi szerepekhez szorosabban ragaszkodó szülők leánygyermeküket még napjainkban is feltehetően a nőies, vagy a nők számára sokkal inkább elfogadott sportágak felé irányítják. Így a család kezdettől fogva képes befolyásolni a fiatal sport iránti attitűdjének, és egyben nemi identitásának alakulását is. *„Aki férfias sportágat űz nő léte, az valószínűleg fiús lányként nőtt fel, azt látta a környezetében, vagyis fiús haj-*

lamai vannak.” Általánosan a lányok fiúsnak ítélik meg a nehézatlélikát, de úgy gondolják, képesek nők maradni a magánéletükben.

Érdekes elemezni az általunk is vizsgált kérdéseket, vagyis a sportszocializáció folyamatát, a sportág-választás körülményeit, illetve a hagyományos nemi szerepekkel kapcsolatos véleményeket. Az ilyen sportban jeleskedő atléta nők sportágválasztását a szülők támogatják, de nem örülnek neki annak ellenére, hogy sok esetben vagy az anya, vagy az apa szintén valamely ágát űzte az atlétikának. Sok esetben a fiútestvér példája is elősegítette a választást. *„A bátyám és édesapám kalapácsvető volt, azt nem szerettem volna csinálni, amit ő, de diszkoszvetésben felfigyeltek rám így ezt választottam”.* A későbbiekben férfias sportágat választó nők már a korai életszakaszukban is inkább fiús tevékenységeket űztek. Ilyen szempontból meghatározóbb volt a fiútestvér jelenléte. A nehézatlélikát későbbi életkorban saját döntésük alapján választották a sportoló nők, sok esetben a szülői akaratral szemben, sok más egyéb sportág kipróbálása után.

Később aztán a kortárs csoportok, az oktatási intézmények és a média játszhatnak még kiemelt szerepet a nemi szerepek, valamint a sportba való bekapcsolódás lehetőségeinek áthagyományozásában. Az atlétika ezen ágát technikás, fiús sportnak tartják az interjúalanyok mely magabiztosabbá, határozottabbá tesz, mint azokat a nőket, akik nem sportolnak. A média megjelenésben sajnos a női atléták messze elmaradnak férfi társaiktól és a sportág társadalmi megítélése sem túl kedvező a hölgyek számára. *„Természetesen meglepődve néztek rám minden alkalommal, amikor elárulom, mit sportolok”,* vagy *„nem tartják éppen nőiesnek, ilyen véleményt már hallottam.”*, és *„Általában nehezen tudják beazonosítani a sportágat, amivel foglalkozom.”*

Úgy nyilatkoztak, hogy az atlétika általuk választott sportágához is szükségesek a kitartás, az akaraterő, a szorgalom, és a sportág szeretete. Természetesen előfordulnak itt is fiús kinézetű lányok, akik a megjelenésükkel együtt felvettek bizonyos férfias tulajdonságokat (járásukban, beszédstílusukban, esetleg viselkedésükben), de az atléták többsége elhatárolódik ettől. A civil életben a viselkedésüket tekintve igekeznek ugyanolyan nőiesek és sportosak maradni, mint bármelyik hétköznapi nő. A külvilág még mindig meglepődik, ha azt hallja egy lánytól, hogy ezt választotta nyilatkozta kivétel nélkül minden lány.

A női atlétika elismerésének tartjuk a szakemberek részéről az IAAF-nek a Nemzetközi Atlétikai Szövetségnek azon döntését, amely szavazatok alapján Fanny Blankers Koent, holland atlétanőt választották 1999-ben az évszázad világ atlétájának. 16 világrekordot állított fel az atlétika nyolc különböző számában, 85 éves korában 2004-ben hunyt el, és emlékére Amszterdamban szobrot is állítottak.

KÖVETKEZTETÉSEK

Össességében a sportpszichológiai kutatások egyértelmű bizonyítékot szolgáltatottak az atlétikában megfigyelt nemi különbségek pszicho-szociális gyökereire. A tradicionálisan férfias sportágat űző női versenyzők nemi identitásának kétféle, egymásnak sokszor ellentmondó megnyilvánulása lehet. Mint fentebb említett-

tük, az atléta hölgyek a teljesítmény tekintetében férfiasan – egyesek szerint a férfiak gyengébb másolataként – viselkednek, de nőiességüket igazolni akarván egyébként törekszenek a „gyengébb nem” jellemzőit mutatni az öltözködésben, sminkhasználatban, illetve a társas érintkezések során. Ki is lehetne szemléletesebb példa erre, mint az a női sportoló, aki a férfiak körében is tekintélyt parancsoló izomzattal, de kisminkelve lép a nézők elé, civilben pedig a feminitását kihangsúlyozó ruhákat visel, és magánéletben nőként viselkedik.

A nők teljesítményét nem szabad lenézni. Ezt bizonyítja diszkoszvetésben a női világcúcs, mely 2,72 méterrel felülmúlta a férfi eredményt (4. táblázat).

4. táblázat

A diszkoszvetés világrekordja

Év(1)	Kategória(2)	Versenyző(3)	Ország(4)	Eredmény(5)
1986	férfi(6)	Jürgen Schult	NDK(8)	74,08 m
1988	női(7)	Gabriele Reinsch	NDK(8)	76,80 m

Table 4: The world record of discus throwing
Year(1), Sex(2), Athlete(3), Country(4), Result(5), Male(6), Female(7)

A versenyszerű súlya a férfiaknál 2 kg, a nőknél 1 kg. Ez az egyetlen világcúcs az atlétikában, ahol a nő nagyobb eredményt ért el, mint a férfiak.

A korábban hagyományosan férfiasnak vagy nőiesnek tekintett sportágak „kétneművé” válása azt a kérdést veti fel, hogy vajon a sportágakhoz vagy azok képviselőihez kapcsolódó sztereotípiák változnak meg majd a jövőben. Kutatásunkban olyan sportággal foglalkoztunk, melyek korábban egyneműek lévén egyértelműen a férfiassághoz és a nőiességhez kötődő sztereotípiákkal voltak jellemezhetőek. A legférfiasabbnak tartott atlétikai sportágban, a nehézatlétikában azonban ma már nők is versenyeznek, míg a legnőiesebb sportágakban megjelentek a férfiak. Felvetődik tehát a kérdés, hogy kialakul-e a jövőben a sportágaknak egy nemre jellemző változata, vagy a sportágban szereplő sportolók nemi identitása kérdőjeleződik-e meg.

Van feladat a sportban, mind tudományosan, orvosiilag, mind pedig teljesítményi szinten. Olyan gyorsan változik a világ, hogy komoly erőfeszítés szükséges ahhoz, hogy lépést tudjunk tartani. A sportok királynője egyre inkább hű lehet nevéhez, hiszen a hölgyek versenyszámai mára közel kiegyenlítették a férfiakét és lassan az egyenlő bánásmódé lesz a főszerep.

IRODALOM

- Babkes, M. L.–Weiss, M. R. (1999): Parental influence on cognitive and affective responses in children's competitive soccer participation. *Pediatric Exercise Science*. 11: 44–62.
- Bletsou, E.–Gerodimos, V.–Pollatou, E. (2006): Performance differences between men and women elite athletes in biathlon, in pursuit contest. *Inquiries in Sport & Physical Education*. 4: 455–461.
- Bodnár I. (2005): Lealacsonyítják-e a nők a sportot? [In: Palasik M.–Sipos B. (szerk.) *Házastárs? Vetélytárs? Munkatárs? A női szerepek változása a 20. századi Magyarországon.*] Napvilág. Budapest.
- Bois, J. E.–Sarrazin, P. G.–Brustad, R. J.–Trouilloud, D. O.–Cury, F. (2002): Mothers' expectancies and young adolescents' perceived physical competence: a yearlong study. *The Journal of Early Adolescence*. 22: 384–406.
- Chalabaev, A.–Sarrazin, P.–Fontayne, P. (2009): Stereotype endorsement and perceived ability as mediators of the girls' gender orientation soccer performance relationship. *Psychology of Sport & Exercise*. 10: 297–299.
- Chalabaev, A.–Sarrazin, P.–Trouilloud, D.–Jussim, L. (2009): Can sex differentiated teacher expectations mask an influence of sex stereotypes? Alternative forms of sex bias in teacher expectations. *Journal of Applied Social Psychology*. 39: 2469–2498.
- Eagly, A. H. (1995): The science and politics of comparing women and men. *American Psychologist*. 50: 145–158.
- Fredricks, J. A.–Eccles, J. S. (2005): Family socialization, gender, and sport motivation and involvement. *Journal of Sport & Exercise Psychology*. 27: 3–31.
- Fontayne, P.–Sarrazin, P.–Famose, J. P. (2001): Sport practices of French teenagers: a gender differentiation. (Les pratiques sportives des adolescents: Une différenciation selon le genre.) *STAPS*. 22. 55: 23–37.
- Gál A.–Farkas P. (2016): *Kétséges nem – kétséges fair play.* TST. Budapest.
- Gáldiné Gál A. (2007): *Sport és társadalmi nem a 21. század elején a média tükrében.* http://phd.sote.hu/mwp/phd_live/vedes/export/galandrea.m.pdf letöltve: 2009. 09. 26.
- Guillet, E.–Sarrazin, P.–Fontayne, P.–Brustad, R. J. (2006): Understanding female sport attrition in a stereotypical male sport within the framework of Eccles's expectancy-value model. *Psychology of Women Quarterly*. 30: 358–368.
- Hardin, M.–Greer, J. D. (2009): The influence of gender-role socialization, media use and sports participation on perceptions of gender-appropriate sports. *Journal of Sport Behavior*. 32: 207–226.
- Hines, M. (2004): Androgen, estrogen, and gender: contributions of the early hormone environment to gender-related behavior. [In: Eagly, A. H. et al. (eds.) *The psychology of gender* (second edition).] New York. Guilford Press. 9–37.
- Jacobs, J. E.–Eccles, J. S. (1992): The impact of mothers' gender-role stereotypic beliefs on mothers' and children's ability perceptions. *Journal of Personality and Social Psychology*. 63: 932–944.
- Knisel, E.–Opitz, S.–Wossmann, M.–Keteihuf, K. (2009): Sport motivation and physical activity of students in three European schools. *International Journal of Physical Education*. 46: 40–53.
- Koivula, N. (1995): Rating of gender appropriateness of sports participation: effects of gender-based schematic processing. *Sex Roles*. 33: 543–557.
- Koltai J. (1980): *Atlétika II.* Sport Kiadó. Budapest.
- Magyar Narancs (2009): Nemvizsgálat a sportolóknál – Egy szoknya, egy nadrág. 2009. 08. 27. http://magyarnarancs.hu/szex/nemvizsgalat_a_sportoloknal_-_egy_szoknya_egy_nadrág-72063
- Matteo, S. (1988): The effect of gender-schematic processing on decisions about sex inappropriate sport behavior. *Sex Roles*. 18: 41–58.
- Messner, M. A. (2002): *Taking the field: Women, men, and sports.* University of Minnesota Press. Minneapolis. USA

- Metheny, E. (1965): Symbolic forms of movement: the feminine image in sports. [In: Metheny, E. (ed.) Connotations of movement in sport and dance.] Dubuque. Brown. 43–56.
- Net1: index.hu letöltve: 2014. 07. 26.
- Net2: pinterest.com
- Net3: suggest-keywords.com
- Net4: nemzetisport.hu letöltve: 2012. 02. 22.
- Riemer, B. A.–Visio, M. E. (2003): Gender typing of sports: an investigation of Metheny's classification. *Research Quarterly for Exercise & Sport*. 74: 193–204.
- Schmalz, D. L.–Davison, K. K. (2006): Differences in physical self-concept among pre-adolescents who participate in gender-typed and cross-gendered sports. *Journal of Sport Behavior*. 29: 335–352.
- Stone, J.–McWhinnie, C. (2008): Evidence that blatant versus subtle stereotype threat cues impact performance through dual processes. *Journal of Experimental Social Psychology*. 44: 445–452.
- Tatem, A. J.–Guerra, C. A.–Atkinson, P. M.–Hay, S. I. (2004): Momentous sprint at the 2156 Olympics? Women sprinters are closing the gap on men and may one day overtake them. *Nature*. 431: 525.
- Wood, W.–Eagly, A. H. (2012): Biosocial construction of sex differences and similarities in behavior. *Advances in Experimental Social Psychology*. 46: 55–123.